

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД

«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

Центральноукраїнський інститут

(Назва навчального підрозділу)

Кафедра правознавства

(Повна назва кафедри, циклової комісії)

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: “Господарський процес”

на тему: Фізична особа – учасник господарського судочинства

Студента(ки): Кирилюк А.В.

(прізвище та ініціали)

курсу: 4

групи: ІН16-9-22Б1П

напряму підготовки (спеціальності) Право

Спеціалізації: Право

Керівник: доцент кафедри правознавства,
к.і.н., Демешко Ю.О.

(посада, вчене звання, науковий ступінь,
прізвище та ініціали)

м. Кропивницький – 2025 рік

ПЛАН

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА ТА ЙОГО УЧАСНИКІВ	
1.1. Поняття та принципи господарського судочинства	5
1.2. Суб'єкти господарських процесуальних правовідносин	8
1.3. Правовий статус фізичних осіб у господарському праві	10
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВИЙ СТАТУС ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЯК УЧАСНИКА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ	
2.1. Поняття та види фізичних осіб, які можуть брати участь у господарському судочинстві.....	13
2.2. Участь фізичної особи, яка не є підприємцем, у господарських справах....	14
2.3. Процесуальні права та обов'язки фізичних осіб у господарському процесі	17
РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ	
3.1. Представництво інтересів фізичних осіб у господарському суді	19
3.2. Особливості доказування та подання доказів фізичними особами	23
3.3. Судові витрати та заходи примусу	29
ВИСНОВОК	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	37

ВСТУП

У сучасних умовах розвитку ринкових відносин участь фізичних осіб у господарських правовідносинах набуває все більшого значення. Відповідно зростає і кількість спорів, у яких фізичні особи виступають учасниками господарського процесу. Це зумовлює необхідність глибокого вивчення їхнього правового статусу, процесуальних прав і обов'язків, а також особливостей реалізації цих прав у господарському судочинстві.

Актуальність теми полягає в тому, що господарське судочинство традиційно асоціювалося з участю юридичних осіб та суб'єктів підприємницької діяльності. Проте внаслідок змін законодавства та розширення економічної активності фізичних осіб, вони все частіше стають сторонами у господарських справах – як підприємці, учасники корпоративних відносин або кредитори (боржники). Це вимагає чіткого визначення процесуального статусу фізичної особи в господарському суді, меж її правосуб'єктності та гарантій реалізації прав на судовий захист.

Мета дослідження – з'ясувати правову природу участі фізичних осіб у господарському судочинстві, визначити їх місце серед інших учасників господарського процесу, проаналізувати особливості реалізації процесуальних прав і обов'язків.

Завдання роботи:

1. Розкрити поняття та особливості господарського судочинства.
2. Дослідити коло учасників господарського процесу та їх класифікацію.
3. Проаналізувати правовий статус фізичної особи як учасника господарського процесу.
4. Визначити особливості участі фізичної особи – підприємця у господарських справах.
5. Висвітлити питання представництва, доказування та судових витрат за участю фізичних осіб.

6. Проаналізувати судову практику щодо участі фізичних осіб у господарському судочинстві.

Об'єкт дослідження – це сукупність суспільних відносин, що виникають у процесі здійснення господарського судочинства за участю фізичних осіб. об'єктом дослідження виступають господарські процесуальні відносини, у яких фізична особа бере участь як самостійний суб'єкт, що реалізує свої права на судовий захист у межах господарського судочинства.

До таких відносин належать:

- процесуальні правовідносини між судом і фізичною особою, яка виступає стороною у справі (позивачем, відповідачем або третьою особою);
- відносини між фізичними особами та іншими учасниками господарського процесу, зокрема юридичними особами, органами державної влади чи місцевого самоврядування;
- правовідносини, пов'язані з реалізацією процесуальних прав і обов'язків фізичних осіб, поданням доказів, заяв, клопотань, участю у судових засіданнях, укладанням мирових угод тощо;
- відносини щодо представництва інтересів фізичних осіб у господарському суді, у тому числі адвокатського представництва;
- відносини, що виникають при виконанні судових рішень господарських судів, коли фізична особа є боржником або стягувачем.

Предмет дослідження становить сукупність правових норм, теоретичних положень та практичних аспектів, що визначають правовий статус фізичної особи як учасника господарського процесу, а також порядок і особливості реалізації нею процесуальних прав та обов'язків у господарському судочинстві.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА ТА ЙОГО УЧАСНИКІВ

1.1. Поняття та принципи господарського судочинства

Господарське судочинство є самостійною формою здійснення правосуддя, спрямованою на захист прав та законних інтересів учасників господарських правовідносин. Воно регламентується Конституцією України, Господарським процесуальним кодексом України (далі – ГПК України) та іншими нормативно-правовими актами.

Згідно зі статтею 2 ГПК України, завданням господарського судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення господарських спорів, а також захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави [1].

Діяльність господарських судів, суддів, а також осіб, які звертаються за захистом своїх прав та охоронюваних законом інтересів, регулюється спеціальними процесуальними нормами, закріпленими, зокрема, у статті 46 Господарського процесуального кодексу України. Сукупність таких правил становить окрему галузь права – господарське процесуальне право [4].

Як юридична наука, господарське процесуальне право є системою знань і положень, покликаних забезпечити організацію здійснення господарського правосуддя. Його основна мета полягає у захисті прав, свобод і законних інтересів учасників господарських відносин, а також інтересів держави під час розгляду спорів у господарському суді.

Сучасні науковці розглядають господарський процес як упорядкований порядок судового захисту майнових прав та законних інтересів суб'єктів господарювання. Іншими словами, це процедура, за допомогою якої реалізуються норми матеріального (господарського) права.

Отже, господарський процес можна визначити як систему послідовних процесуальних дій, що здійснюються господарським судом та іншими учасниками процесу при підготовці, розгляді й вирішенні конкретної господарської справи. Кінцевою метою цього процесу є відновлення порушеного права суб'єкта господарювання чи іншого учасника господарських відносин.

Господарський процес має чітко структурований характер і складається зі стадій. Стадія господарського процесу – це сукупність процесуальних дій у межах конкретної справи, об'єднаних спільною метою. Кожна стадія має власне призначення: підготовку справи до розгляду, розгляд спору по суті, перевірку законності прийнятого рішення, його виконання тощо [6, с. 183]. Така послідовність забезпечує логічний і правовий порядок руху справи від її ініціювання до остаточного вирішення.

Принципи господарського процесу – це основоположні засади, тобто загальні керівні положення, що визначають характер організації господарських судів і принципи здійснення ними правосуддя у сфері господарських відносин.

У науковій літературі під принципами господарського процесу розуміють закріплені в законодавстві основні ідеї та положення, які відображають найважливіші якісні особливості господарського судочинства, визначають його сутність, структуру, призначення, а також зміст діяльності всіх процесуальних інститутів і норм, що регулюють судовий розгляд господарських спорів.

Залежно від змісту та функціонального призначення принципи господарського процесу поділяються на організаційні та функціональні.

До організаційних принципів, які визначають побудову та діяльність господарських судів, належать:

1. Принцип здійснення правосуддя виключно судом – ніхто інший, крім суду, не може брати на себе функції правосуддя.

2. Принцип одноосібного або колегіального розгляду справ – залежно від категорії та складності справи.

3. Принцип самостійності та незалежності суддів, які при здійсненні правосуддя підкоряються лише закону.

4. Принцип гласності та відкритості судового процесу – судові засідання є відкритими для громадськості, за винятком випадків, передбачених законом.

5. Принцип державної мови судочинства – судовий розгляд ведеться українською мовою з гарантією права користування перекладачем для осіб, які не володіють нею.

До функціональних принципів, що регулюють безпосередню діяльність господарського суду під час розгляду справ, належать:

1. Принцип законності – суд застосовує норми права точно відповідно до їх змісту.

2. Принцип рівності учасників господарського процесу перед законом і судом – усі сторони користуються рівними процесуальними правами.

3. Принцип диспозитивності – сторони вільні у виборі засобів захисту своїх прав і розпорядженні процесуальними правами.

4. Принцип змагальності – сторони самостійно подають докази та доводять свої позиції у суді.

5. Принцип оперативності розгляду господарських спорів – суд має забезпечити своєчасний і ефективний розгляд справи.

6. Принцип обов’язковості судових рішень – рішення суду, що набрало законної сили, є обов’язковим до виконання всіма органами, установами та особами на території України.

7. Принцип безпосередності судового розгляду – суд повинен безпосередньо досліджувати докази у процесі розгляду справи.

Принципи господарського процесуального права виступають орієнтиром у нормотворчій діяльності, оскільки саме вони забезпечують узгодженість і послідовність розвитку господарського процесуального законодавства. Усі правові норми та інститути повинні відповідати цим основоположним засадам. Такий підхід є необхідною умовою для вдосконалення законодавства: під час розроблення, внесення змін чи доповнень до процесуальних норм законодавець має суворо дотримуватися принципів господарського процесуального права, що гарантує стабільність і логічність усієї правової системи [2, с. 168].

1.2. Суб'єкти господарських процесуальних правовідносин

Господарські процесуальні правовідносини – це врегульовані нормами господарського процесуального права суспільні відносини, що виникають між судом і іншими учасниками процесу під час розгляду й вирішення господарських спорів. Ці відносини мають владно-розпорядчий характер, адже суд виступає носієм владних повноважень, а інші учасники – реалізують свої процесуальні права та обов'язки в межах, визначених законом.

Суб'єктами господарських процесуальних правовідносин є всі особи, які беруть участь у здійсненні господарського судочинства, мають процесуальну правосуб'єктність і наділені певними правами та обов'язками. Згідно зі статтею 42 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), до учасників господарського процесу належать:

- сторони (позивач і відповідач);
- треті особи;
- прокурор;
- органи державної влади та місцевого самоврядування, які звертаються до суду на захист державних чи суспільних інтересів;

- інші особи, що беруть участь у справі (свідки, експерти, перекладачі, спеціалісти, представники сторін тощо).

У науковій літературі виділяють дві основні групи суб'єктів господарського процесу::

- Учасники справи та їхні представники.

- Ці особи безпосередньо зацікавлені у результаті розгляду конкретної справи, оскільки судові рішення впливає на їхні права та обов'язки. До цієї категорії належать сторони (позивач і відповідач), треті особи, а також органи й інші суб'єкти, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

- Інші учасники судового процесу.

- Це особи, які беруть участь у розгляді справи не з метою захисту власних інтересів, а для сприяння суду у встановленні обставин та ухваленні законного й обґрунтованого рішення. До них належать експерти, перекладачі, спеціалісти, а також свідки – особи, які володіють інформацією, що має значення для правильного вирішення спору.

- Крім того, до інших учасників судового процесу відносяться помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, які забезпечують належну організацію судового розгляду та підтримують порядок у судовому засіданні.

Ключовим суб'єктом господарських процесуальних правовідносин є господарський суд, який здійснює правосуддя у справах, що виникають у сфері господарської діяльності [8, с. 156]. Суд не є стороною у спорі, однак він реалізує владні повноваження держави з метою захисту прав і законних інтересів учасників господарських відносин.

Серед інших суб'єктів важливе місце посідають сторони у справі – позивач і відповідач.

- Позивач – це особа, яка звертається до суду за захистом свого порушеного або оспорюваного права.

- Відповідач – особа, до якої пред’явлено позов у зв’язку з порушенням чи невизнанням прав позивача.

Треті особи – це учасники процесу, які вступають у справу на стороні позивача або відповідача, оскільки рішення суду може вплинути на їхні права чи обов’язки.

Особливе місце серед учасників господарського процесу посідають фізичні особи, які можуть виступати як підприємці (фізичні особи – підприємці, далі ФОП) або як учасники господарських правовідносин без статусу підприємця [2]. Господарський процесуальний кодекс надає фізичним особам право звертатися до суду для захисту своїх порушених або оспорюваних прав, що підтверджує розширення кола суб’єктів господарського судочинства.

Процесуальна правосуб’єктність суб’єктів господарських правовідносин включає три основні елементи:

1. Процесуальна правоздатність – здатність особи мати процесуальні права й обов’язки;
2. Процесуальна дієздатність – здатність самостійно здійснювати процесуальні дії та реалізовувати свої права;
3. Процесуальна деліктоздатність – здатність нести відповідальність за зловживання процесуальними правами.

1.3. Правовий статус фізичних осіб у господарському праві

У господарському судочинстві фізична особа може виступати як самостійний учасник процесу, якщо вона є суб’єктом господарських правовідносин або якщо її права та інтереси порушено внаслідок діяльності інших учасників господарських відносин. Правовий статус фізичних осіб у господарському процесі визначається Господарським процесуальним

кодексом України (ГПК), іншими законами та підзаконними актами [3, с. 190].

Фізичні особи можуть брати участь у господарському процесі у різних процесуальних ролях:

- як позивачі – у разі звернення до суду за захистом своїх порушених або оспорюваних прав;
- як відповідачі – коли до них пред’явлено позов у межах господарської справи;
- як треті особи – у випадках, коли рішення суду може вплинути на їхні права чи обов’язки;
- як представники інших осіб, якщо вони діють від імені суб’єктів господарювання, юридичних осіб або органів державної влади.

Правоздатність фізичної особи у сфері господарських правовідносин настає з моменту досягнення нею повноліття або з моменту набуття статусу підприємця – тобто з державної реєстрації як фізичної особи-підприємця (ФОП). Саме з цього моменту вона має право самостійно вступати у господарські відносини, укладати договори, нести майнову відповідальність і, у разі порушення своїх прав, звертатися до господарського суду за їх захистом.

Фізична особа, яка бере участь у господарському процесі, має широкий спектр процесуальних прав, зокрема:

- право звертатися до суду з позовами, заявами та скаргами;
- право знайомитися з матеріалами справи, робити з них копії, подавати докази;
- брати участь у судових засіданнях, давати пояснення, ставити запитання іншим учасникам процесу;
- оскаржувати судові рішення у передбаченому законом порядку.

Крім прав, фізична особа має також низку процесуальних обов’язків – дотримуватися процесуальної дисципліни, своєчасно подавати документи,

повідомляти суд про зміну адреси, добросовісно користуватися процесуальними правами.

Особливістю правового статусу фізичних осіб у господарському процесі є те, що, на відміну від юридичних осіб, вони діють не лише в межах підприємницької діяльності, а іноді й у зв'язку з порушенням їхніх особистих або спільних майнових прав [5, с. 179]. Так, фізична особа може бути стороною у справах, пов'язаних із визнанням недійсними правочинів, стягненням боргів, порушенням зобов'язань тощо.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВИЙ СТАТУС ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЯК УЧАСНИКА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ.

2.1. Поняття та види фізичних осіб, які можуть брати участь у господарському судочинстві

Фізичні особи є повноправними учасниками господарських правовідносин і можуть брати участь у господарському судочинстві у випадках, передбачених законом. Їх участь у процесі безпосередньо пов'язана із реалізацією конституційного права кожного громадянина на судовий захист своїх прав та законних інтересів (стаття 55 Конституції України) [1].

Під фізичною особою у господарському процесі розуміють громадянина України, іноземця або особу без громадянства, яка володіє цивільною правоздатністю та дієздатністю і може самостійно виступати суб'єктом господарських правовідносин [9, с. 67]. Її участь у господарських справах зумовлена наявністю у неї майнового чи іншого охоронюваного законом інтересу.

Відповідно до Господарського процесуального кодексу України (ГПК), фізичні особи можуть бути учасниками господарського судочинства у різних процесуальних статусах, залежно від характеру правовідносин та мети їх участі у справі.

Фізичні особи – підприємці (ФОП) – це громадяни, які зареєстровані в установленому законом порядку як суб'єкти господарювання. Саме вони найчастіше беруть участь у господарських спорах, оскільки їх діяльність пов'язана з укладенням договорів, виконанням зобов'язань, сплатою податків тощо. ФОП можуть бути як позивачами, коли захищають свої інтереси, так і відповідачами, коли до них пред'явлено позов.

Фізичні особи, які не є підприємцями можуть брати участь у господарському процесі у виняткових випадках, коли спір стосується їхніх

майнових прав або інтересів, пов'язаних із діяльністю суб'єктів господарювання [4]. Наприклад, це може бути участь як співвласників майна підприємства, як спадкоємців боржника-підприємця чи засновників юридичної особи.

Закон дозволяє фізичним особам виступати представниками інших учасників процесу – як юридичних осіб, так і підприємств. Представництво може ґрунтуватися на довіреності, трудовому договорі або інших підставах, передбачених законом.

Фізичні особи як треті особи. Вони беруть участь у справі, якщо рішення суду може вплинути на їхні права чи обов'язки щодо однієї зі сторін. Так, фізична особа може бути третьою особою у справах про визнання права власності, стягнення заборгованості, поділ спільного майна тощо.

Крім того, фізичні особи можуть бути залучені до господарського процесу в інших ролях, не пов'язаних із наявністю матеріального інтересу у справі – як свідки, експерти, перекладачі, спеціалісти. Їх участь сприяє повному, об'єктивному та неупередженому розгляду справи.

Таким чином, фізичні особи відіграють важливу роль у господарському судочинстві. Вони можуть бути як безпосередніми суб'єктами спору, так і особами, що сприяють суду у встановленні істини. Усі вони користуються процесуальними правами, передбаченими законодавством, і несуть відповідні обов'язки, що гарантує принцип рівності учасників процесу перед законом і судом.

2.2. Участь фізичної особи, яка не є підприємцем, у господарських справах (спори з банками, корпоративні спори тощо)

Традиційно господарське судочинство призначене для розгляду спорів між суб'єктами господарювання, тобто юридичними особами та фізичними

особами-підприємцями. Проте сучасна судова практика свідчить, що у певних випадках у господарських справах можуть брати участь і фізичні особи, які не мають статусу підприємця, якщо предмет спору пов'язаний із господарською діяльністю чи її наслідками.

До 2017 року господарські суди розглядали виключно спори між юридичними особами та фізичними особами-підприємцями. Проте із прийняттям нової редакції Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК) законодавець значно розширив юрисдикцію господарських судів, надавши їм повноваження розглядати окремі категорії справ за участю фізичних осіб, які не є підприємцями. Це стало важливим кроком до забезпечення ефективного судового захисту прав та інтересів громадян у сфері господарських правовідносин.

Відповідно до статті 20 Господарського процесуального кодексу України (ГПК), господарські суди розглядають справи за участю фізичних осіб, якщо такі спори стосуються їхніх прав та інтересів у сфері господарювання, зокрема у банківських, корпоративних або інвестиційних правовідносинах [2, с. 62].

Участь фізичних осіб у банківських спорах. Найчастіше фізичні особи, які не є підприємцями, беруть участь у господарських справах як поручителі, заставодавці або інші учасники кредитних правовідносин.

Так, якщо фізична особа уклала договір поруки або застави для забезпечення виконання зобов'язань суб'єкта господарювання перед банком, вона може бути залучена до господарського процесу як відповідач або третя особа. У таких випадках спір розглядається господарським судом, оскільки він виник із зобов'язання між суб'єктами господарювання, навіть якщо одна зі сторін (поручитель) є фізичною особою без статусу підприємця.

Крім того, господарські суди можуть розглядати спори за участю фізичних осіб у справах про визнання недійсними банківських договорів,

стягнення заборгованості, звернення стягнення на заставлене майно, якщо такі правовідносини пов'язані з діяльністю юридичної особи або підприємця.

Участь фізичних осіб у корпоративних спорах. Фізичні особи також можуть бути учасниками корпоративних спорів, тобто конфліктів, що виникають між учасниками господарських товариств або між товариством і його учасниками [10, с. 87].

Так, громадянин, який володіє часткою в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, є учасником господарського товариства і має право звертатися до господарського суду у разі порушення його корпоративних прав.

До таких спорів належать:

- спори про визнання недійсними рішень загальних зборів учасників;
- спори про виключення учасника з товариства;
- спори щодо розподілу прибутку або виплати дивідендів;
- спори, пов'язані з виходом учасника з товариства та отриманням належної частки майна.

Таким чином, навіть якщо фізична особа не є підприємцем, її участь у корпоративних справах зумовлена тим, що вона набуває статусу учасника господарського товариства, а отже, реалізує права у сфері господарської діяльності.

Інші категорії справ за участю фізичних осіб. До юрисдикції господарських судів можуть належати також спори, у яких фізичні особи виступають як засновники, власники, кредитори або інвестори господарських товариств. Наприклад:

- спори щодо повернення внесків до статутного капіталу;
- спори, пов'язані з виконанням договорів про спільну діяльність;
- спори про розподіл активів після ліквідації юридичної особи.

У таких випадках господарський суд розглядає спір з урахуванням того, що фізична особа реалізує свої майнові права у сфері господарювання, а тому її участь у процесі є правомірною і виправданою.

2.3. Процесуальні права та обов'язки фізичних осіб у господарському процесі

Процесуальні права та обов'язки фізичних осіб у господарському процесі визначаються насамперед положеннями Господарського процесуального кодексу України (ГПК). Вони спрямовані на забезпечення реалізації принципів законності, рівності сторін, змагальності та диспозитивності, а також на ефективний захист прав та інтересів учасників судового розгляду.

Фізичні особи можуть брати участь у господарському процесі як сторони, треті особи, заявники, боржники, кредитори, а також у інших процесуальних ролях, визначених законом. Залежно від цього визначається обсяг їхніх процесуальних прав і обов'язків.

До основних процесуальних прав фізичних осіб у господарському процесі належать:

1. Право на звернення до суду – кожна особа має можливість звернутися до господарського суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав та інтересів (ст. 4 ГПК України).
2. Право знати про перебіг справи – учасники процесу мають право отримувати інформацію про рух справи, знайомитися з матеріалами, подавати докази, пояснення, заяви та клопотання.
3. Право на участь у судових засіданнях – особа може брати участь особисто або через представника, виступати в судових дебатах, надавати пояснення суду.

4. Право на подання доказів – кожна сторона має право подавати докази, що підтверджують її позицію, а також брати участь у дослідженні доказів, ставити запитання іншим учасникам, експертам і свідкам.

5. Право на оскарження судових рішень – фізичні особи можуть оскаржити рішення, ухвали чи постанови суду в апеляційному або касаційному порядку.

6. Право на правову допомогу – особа може користуватися послугами адвоката чи іншого представника для захисту своїх прав і законних інтересів.

Разом із правами фізичні особи мають і процесуальні обов'язки, серед яких:

1. Обов'язок добросовісно користуватися процесуальними правами, не зловживати ними та сприяти ефективному розгляду справи.

2. Обов'язок доводити обставини, на які посилається – кожна сторона повинна навести докази на підтвердження своїх вимог або заперечень.

3. Обов'язок з'являтися в судові засідання, якщо суд визнав їх присутність обов'язковою.

4. Обов'язок виконувати судові рішення після набрання ними законної сили.

5. Обов'язок повідомляти суд про зміну місця проживання або інших обставин, що можуть вплинути на розгляд справи.

Таким чином, процесуальні права та обов'язки фізичних осіб у господарському процесі є невід'ємним елементом правового статусу учасника судового розгляду. Їх дотримання гарантує справедливість і прозорість судового процесу, сприяє всебічному та об'єктивному розгляду справи й забезпечує ефективний захист прав та інтересів усіх учасників господарських відносин.

РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У ГОСПОДАРЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ.

3.1. Представництво інтересів фізичних осіб у господарському суді

У статтях 56–61 Господарського процесуального кодексу України (ГПК) закріплено основні положення щодо представництва (самопредставництва) у господарському судочинстві [2, с. 183].

Відповідно до частини першої статті 237 Цивільного кодексу України, представництво – це правовідношення, у якому одна сторона (представник) має право або обов’язок вчиняти юридичні дії (правочини) від імені іншої сторони, яку вона представляє.

На сьогодні, згідно з підпунктом 11 пункту 16-1 Розділу XV "Перехідні положення" Конституції України, представництво в судах апеляційної інстанції здійснюється виключно адвокатами або прокурорами. Ця норма узгоджується з частинами третьою та четвертою статті 131-2 Конституції України, які передбачають, що виключно адвокат має право представляти іншу особу в суді. Водночас закон може передбачати винятки, зокрема у справах малозначного характеру.

Згідно з частиною п’ятою статті 12 ГПК України, малозначними визнаються справи, вартість позову в яких не перевищує певного розміру, або які віднесені до цієї категорії судом з огляду на їхню складність [8, с. 179].

Ураховуючи зазначені норми, а також зміст статей 56–61 ГПК, представництво інтересів учасників господарського процесу (суб’єктів господарювання) у судах апеляційної інстанції може здійснюватися:

- адвокатом та/або особисто фізичною особою-підприємцем, а також керівником чи уповноваженим членом виконавчого органу юридичної особи – на підставі закону, статуту або положення – у всіх категоріях справ;

- іншим представником, який відповідає вимогам статті 58 ГПК України, – у випадках, коли це прямо дозволено процесуальним законом, зокрема в малозначних спрах.

У Рішенні Конституційного Суду України від 8 квітня 1999 року № 3-рп/99 (у справі щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України – «справа про представництво прокуратурою інтересів держави в арбітражному суді») зазначено, що представництво в суді за своєю правовою природою є правовідносинами, у межах яких одна особа (представник), на підставі наданих їй повноважень, діє від імені та в інтересах іншої особи (довірителя), виконуючи процесуальні дії в суді, що тягнуть для довірителя юридичні наслідки – виникнення, зміну або припинення прав та обов’язків.

Господарський процесуальний кодекс (ГПК) не обмежує кількість представників, яких може призначити одна сторона у справі. Таким чином, процесуальне представництво у господарському процесі слід розуміти як особисте здійснення процесуальних дій або виконання їх представником від імені іншої особи відповідно до вимог процесуального законодавства [2, с. 107].

Відповідно до частини першої статті 56 ГПК України, сторона, третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, можуть брати участь у судовому процесі особисто (через самопредставництво) або через представника. При цьому особиста участь у справі не позбавляє права мати одночасно представника.

Юридичні особи беруть участь у справах через керівника або уповноваженого члена виконавчого органу (самопредставництво юридичної особи), або через представника.

Держава та територіальні громади реалізують свої процесуальні права через відповідні органи державної влади чи місцевого самоврядування в

межах їх компетенції, від імені яких діє керівник або уповноважена особа [7, с. 242].

Згідно зі статтею 242 Цивільного кодексу України, представництво за законом здійснюється такими особами:

- батьки (усиновлювачі) – законні представники своїх малолітніх і неповнолітніх дітей;
- опікуни – законні представники малолітніх або недієздатних осіб;
- інші особи, якщо це прямо передбачено законом.

Стаття 57 ГПК України конкретизує коло законних представників: інтереси малолітніх (до 14 років) та недієздатних фізичних осіб у суді представляють батьки, усиновлювачі або опікуни;

інтереси неповнолітніх (від 14 до 18 років) та осіб з обмеженою цивільною дієздатністю – батьки, усиновлювачі, піклувальники чи інші визначені законом особи.

Суд має право залучати таких осіб до участі в процесі, якщо це необхідно для захисту їхніх інтересів, а у випадку конфлікту між представником і підопічним – залучити інший орган чи особу для належного захисту прав.

Стаття 58 ГПК України визначає коло осіб, які можуть бути представниками:

- адвокати;
- законні представники (у тому числі у малозначних спорах);
- органи державної влади або місцевого самоврядування – у випадках, передбачених законом;
- інші особи, якщо це не суперечить процесуальним нормам.

Одна й та сама особа може представляти кількох позивачів, відповідачів або третіх осіб за умови відсутності конфлікту інтересів.

Водночас стаття 59 ГПК України встановлює перелік осіб, які не можуть бути представниками у господарському суді. До них належать:

- секретар судового засідання;
- експерт, спеціаліст, перекладач, свідок;
- помічник судді, який розглядає справу;
- особа, яка вже представляє іншу сторону, інтереси якої суперечать інтересам довірителя;

• судді, прокурори, слідчі, працівники оперативних підрозділів – крім випадків, коли вони діють як законні представники або від імені органу, який є стороною у справі.

Стаття 60 ГПК України визначає документи, що підтверджують повноваження представників:

- довіреність фізичної або юридичної особи;
- свідоцтво про народження дитини;
- рішення про призначення опікуна, піклувальника чи охоронця спадкового майна;
- ордер адвоката.

Відповідно до частини третьої статті 244 Цивільного кодексу України, довіреність – це письмовий документ, який видається однією особою іншій для представництва перед третіми особами. Строк дії довіреності визначається у самому документі, а якщо він не зазначений – довіреність чинна до її відкликання.

Статті 245–250 ЦК України деталізують вимоги щодо форми довіреності, строку її дії, підстав для припинення, а також порядок її скасування чи відмови представника від виконання повноважень.

Повноваження адвоката підтверджуються ордером або довіреністю, виданими згідно із Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». У випадках надання безоплатної правової допомоги, довіреність може бути посвідчена посадовою особою органу, який прийняв відповідне рішення.

Копія документа, що підтверджує повноваження представника, може бути засвідчена підписом судді, що гарантує її автентичність.

3.2. Особливості доказування та подання доказів фізичними особами

Основні положення теорії судового доказування, сформовані фахівцями в галузі загальної теорії права, а також цивільного та кримінального процесу, однаково застосовуються й у господарському судочинстві. Це пояснюється тим, що вони відображають загальні принципи діяльності суду щодо встановлення фактичних обставин, необхідних для правильного вирішення справи [15, с. 198].

Доказування – це складний процес, який охоплює як розумову, так і процесуальну діяльність його учасників, спрямовану на обґрунтування певних положень і здобуття знань на основі досліджених фактів. Під час доказування суд та інші учасники справи обґрунтовують обставини, що входять до предмета доказування, використовуючи докази, які дозволяють сформулювати нове знання, важливе для ухвалення рішення у справі.

Отже, доказування у господарському процесі – це логічна й практична діяльність сторін та інших учасників процесу, спрямована на встановлення обставин, необхідних для вирішення спору.

Суб'єктами доказування виступають суд і особи, які беруть участь у справі. До них також можуть належати посадові особи чи працівники підприємств, установ, організацій, державних та інших органів, викликані для надання пояснень, а також судові експерти, які сприяють з'ясуванню обставин справи, але не мають обов'язку самостійно доводити будь-які факти.

Процес доказування регулюється законом. Процесуальна форма доказування – це система встановлених законодавством правил, які мають

універсальний і обов'язковий характер та підпорядковуються принципам господарського процесу [6, с. 109].

У господарському процесі розрізняють два види доказування:

1. Доказування окремих юридичних фактів – здійснюється переважно для виконання певної процесуальної дії. Об'єктом доказування є обставини, які необхідно встановити згідно з вимогами господарського процесуального законодавства.

2. Доказування у межах усієї справи – охоплює всі фактичні дані, що формують предмет доказування у конкретній справі.

У процесуальній теорії предмет доказування традиційно визначають як сукупність фактів, що мають матеріально-правове значення і підлягають встановленню для ухвалення судом законного та обґрунтованого рішення у справі.

Матеріально-правові факти (юридичні факти) – це обставини, з наявністю або відсутністю яких закон пов'язує виникнення, зміну чи припинення правовідносин. Їхнє встановлення є головним завданням господарського суду, адже саме від правильного визначення таких фактів залежить справедливе вирішення спору.

Усі юридично значущі факти, що входять до предмета доказування, формують фактичний склад справи. Він визначається на основі підстав позовних вимог і заперечень сторін, а також норм матеріального права, які вказують, які саме обставини мають бути з'ясовані для певної категорії справ. При цьому позиції сторін (вимоги та заперечення) конкретизують предмет доказування.

Варто зазначити, що предмет доказування може змінюватися в процесі розгляду справи – наприклад, у разі зміни позивачем підстав чи предмета позову, подання зустрічного позову або появи нових обставин.

Під час розгляду справи суд має встановити не лише факти матеріально-правового характеру, а й факти процесуального значення – тобто

ті, з якими пов'язане виникнення, зміна чи припинення процесуальних правовідносин.

Сукупність усіх обставин, які з'ясовуються під час судового доказування, утворює межі доказування, що є ширшим поняттям, ніж предмет доказування.

Разом з тим не всі факти потребують доказування. Відповідно до законодавства, існує три категорії фактів, які не потрібно доводити в суді:

1. Загальновідомі факти – обставини, що відомі широкому колу осіб і не потребують додаткового підтвердження.

2. Преюдиційні факти – факти, встановлені попередніми судовими рішеннями, які не підлягають повторному доведенню у справах за участю тих самих сторін.

3. Презумпційні факти – обставини, які закон вважає встановленими доти, доки не буде доведено протилежне.

Господарський суд може визнати факт загальновідомим, якщо одночасно виконані дві умови: по-перше, про цей факт знає широке коло осіб, і по-друге, він є відомим складу суду, який розглядає справу.

Преюдиційні факти – це обставини, встановлені у попередніх судових рішеннях, які не потребують повторного доказування. Іншими словами, якщо певні факти вже були визначені судом, вони визнаються доведеними й у подальших справах за участю тих самих сторін. До таких фактів належать:

- обставини, встановлені рішенням господарського суду або іншого органу, який розглядав господарські спори, – вони не доводяться повторно у спорах між тими ж сторонами;

- факти, зазначені у вироку суду з кримінальної справи, який набрав законної сили, – вони є обов'язковими для господарського суду щодо того, чи мали місце певні дії та ким вони були вчинені;

- факти, визначені рішенням суду з цивільної справи, що набрало законної сили, – вони також є обов’язковими для господарського суду, якщо мають значення для розгляду господарського спору.

Презумпція – це припущення про існування певного факту, який вважається юридично достовірним, доки не буде доведено протилежне. Відповідно, презумпційні факти – це обставини, які законом вважаються встановленими і не потребують доказування під час судового розгляду, хоча таке припущення може бути спростоване у загальному порядку.

Таким чином, фактичні дані, що виступають доказами, – це відомості про реальні події чи обставини, які мають значення для правильного вирішення справи.

Особливістю судових доказів є те, що вони мають чітко визначену процесуальну форму, а порядок отримання відомостей про обставини регулюється законом. Суд може приймати до уваги лише ті факти, що підтверджені передбаченими засобами доказування – письмовими, речовими, електронними доказами тощо. Отже, судовими доказами у господарському процесі є відомості, які підтверджують або спростовують наявність обставин, що мають значення для справи, і отримані у встановленому законом порядку.

Традиційна процесуальна наука поділяє докази на кілька видів. За характером зв’язку із встановлюваним фактом вони поділяються на безпосередні (які прямо підтверджують обставину) та побічні (які дозволяють зробити висновок про неї). За способом формування – на первісні (отримані з першоджерела) та похідні (створені на їх основі). За джерелом – на особисті (пов’язані з показаннями людей) та речові (матеріальні об’єкти).

Основними ознаками судових доказів є:

1. вони містять відомості про факти;
2. ці факти мають значення для вирішення господарської справи;
3. відомості отримані із засобів доказування, визначених законом;
4. такі відомості здобуті у законному порядку.

Засоби доказування виступають процесуальною формою отримання доказів. Класифікація доказів має важливе практичне значення, оскільки дозволяє глибше розкрити їхню сутність, оцінити їх переваги та недоліки, визначити правила щодо їх збирання, дослідження, належності та допустимості. З погляду процесуальної форми класифікація здійснюється за джерелом: докази поділяють на особисті (пояснення сторін, свідчення тощо) та речові (документи, предмети, матеріали).

Докази подаються сторонами та іншими учасниками судового процесу. Обов'язок доказування поширюється на всіх учасників справи – сторони, прокурора, третіх осіб. Однак треті особи, які не мають самостійних вимог, не зобов'язані доводити обставини, що становлять підставу позову або заперечень, – їхній обов'язок обмежується фактами, які можуть вплинути на їх права чи обов'язки.

Розподіл тягара доказування залежить від предмета спору. Загальне правило полягає в тому, що кожна сторона повинна довести ті обставини, на які посилається. Водночас законом може бути передбачено інший розподіл тягара доказування між сторонами. Обов'язок доказування – це не право, а необхідність виконати визначений комплекс дій, інакше настають несприятливі процесуальні наслідки [6, с. 112].

Подання доказів – це водночас і право, і обов'язок сторони: позивач повинен довести обставини, на які посилається як на підставу своїх вимог, а відповідач – ті, що підтверджують його заперечення. Тягар доказування розподіляється між сторонами, третіми особами, які заявляють самостійні вимоги, тобто учасниками матеріальних правовідносин. Якщо позивач не надасть достатніх доказів своїх вимог, у позові буде відмовлено.

Правові презумпції мають важливе значення у процесі доказування. Вони звільняють сторону, на користь якої вони встановлені, від необхідності доводити певні обставини. Однак основна функція презумпції полягає не у

звільненні від доказування, а у справедливому розподілі обов'язку доведення фактів між сторонами.

Згідно зі ст. 74 Господарського процесуального кодексу України, кожна зацікавлена особа зобов'язана довести факти, на яких ґрунтується її правова позиція. Таким чином, позивач доводить наявність спірних правовідносин і порушення його прав, а відповідач – обставини, що підтверджують його заперечення.

Витребування доказів можливе у випадку, коли сторона або прокурор не можуть самотійно їх отримати. Відповідно до ст. 81 ГПК України, учасник справи може звернутися з клопотанням про витребування доказів, у якому зазначаються:

1. який саме доказ необхідно отримати;
2. причини, що перешкоджають його самотійному поданню;
3. відомості про особу чи орган, у якого він знаходиться;
4. обставини, які підтверджуються цим доказом.

Суд, задовольняючи таке клопотання, своєю ухвалою витребує відповідні матеріали. Це може відбуватися як під час розгляду справи, так і до подання позову – як запобіжний захід. За потреби суд може доручити заінтересованій стороні отримати ці докази.

Роль суду у процесі доказування полягає в забезпеченні сторонам рівних умов для повного, всебічного та об'єктивного дослідження обставин справи. З цією метою суд: а) роз'яснює учасникам їх права та обов'язки, у тому числі щодо подання доказів і розподілу тягара доказування; б) попереджає про можливі наслідки невиконання процесуальних дій; в) у передбачених законом випадках сприяє сторонам у витребуванні доказів; г) здійснює оцінку поданих доказів відповідно до закону та внутрішнього переконання.

3.3. Судові витрати та відповідальність фізичних осіб у господарському процесі

Господарсько-процесуальне законодавство покладає на сторони спору та третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, обов'язок сплачувати судові витрати. Таке положення має подвійне значення: по-перше, воно сприяє частковому відшкодуванню державі витрат, пов'язаних із здійсненням господарськими судами правосуддя; по-друге, виступає запобіжним механізмом проти подання безпідставних позовів, стимулює сторони до добровільного виконання договірних чи законних зобов'язань і сприяє усуненню порушень прав та законних інтересів учасників господарських відносин.

Судові витрати складаються із судового збору та інших витрат, пов'язаних із розглядом справи.

До витрат, пов'язаних із розглядом справи, належать:

1. витрати на професійну правничу допомогу (оплату послуг адвоката);
2. витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів і проведенням експертиз;
3. витрати, пов'язані з витребуванням доказів, оглядом доказів за місцем їх знаходження чи забезпеченням доказів;
4. інші витрати, необхідні для підготовки справи до розгляду або самого судового розгляду.

Розмір витрат на проведення експертизи чи послуги перекладача визначається господарським судом, який призначив експертизу або залучив перекладача, з урахуванням кваліфікації фахівця, складності завдання та обсягу виконаної роботи.

Експертам і перекладачам відшкодовуються витрати, пов'язані з їх явкою до суду, зокрема: вартість проїзду, добові, витрати на проживання,

попередній продаж квитків, користування білизнаю тощо – у розмірах, передбачених законодавством про службові відрядження.

Витрати, що виникають у зв'язку з викликом експертів, перекладачів та інших осіб до суду, компенсуються після виконання ними своїх обов'язків у розмірі, зазначеному в судовому рішенні. При цьому компенсація за проїзд до суду та назад виплачується на підставі проїзних документів, а за їх відсутності – у розмірі мінімальної вартості проїзду (крім користування таксі).

Розмір витрат на проведення експертизи або перекладацькі послуги, які підтверджені відповідними документами, визначається судом у рішенні.

Витрати на послуги адвоката встановлюються у порядку, визначеному Законом України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність”, із урахуванням умов договору між клієнтом і адвокатом.

Судовий збір є основним елементом судових витрат. Згідно зі ст. 1 Закону України “Про судовий збір”, судовий збір – це обов'язковий платіж, який справляється на всій території України за подання заяв, скарг, клопотань до суду, за видачу судами процесуальних документів, а також у випадках ухвалення окремих судових рішень, визначених законом. Судовий збір включається до складу судових витрат.

Платниками судового збору є громадяни України, іноземці, особи без громадянства, підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (в тому числі іноземні), а також фізичні особи-підприємці, які звертаються до суду або стосовно яких ухвалюються судові рішення, передбачені зазначеним законом [14, с. 112].

Судовий збір сплачується:

1. при поданні до суду позовної заяви чи іншої заяви, передбаченої процесуальним законом;
2. при поданні апеляційної або касаційної скарги на судові рішення, заяв про перегляд рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами,

про скасування рішення третейського суду, про видачу виконавчого документа на його виконання, а також заяв про перегляд судових рішень Верховним Судом України;

3. за видачу судами необхідних документів;
4. у випадках, коли суд ухвалює рішення, передбачене законом.

Розмір судового збору визначається виходячи з прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня відповідного року, у якому подається заява або скарга. Його стягують або у відсотковому співвідношенні до ціни позову, або у фіксованій сумі.

Сплачена сума судового збору може бути повернена за клопотанням особи, яка її внесла, на підставі ухвали суду у таких випадках:

1. якщо розмір позовних вимог зменшено або збір сплачено понад встановлену законом суму;
2. у разі повернення заяви чи скарги;
3. при відмові у відкритті провадження у справі судом будь-якої інстанції;
4. якщо заяву або скаргу залишено без розгляду (крім ситуацій, коли це сталося через повторну неявку позивача без поважних причин, залишення ним засідання без заяви про розгляд справи у його відсутності, неподання витребуваних матеріалів або за власним клопотанням);
5. у випадку закриття чи припинення провадження у справі (крім закриття у зв'язку з відмовою позивача від позову, яку суд визнав).

Крім того, якщо між сторонами укладено мирову угоду до ухвалення рішення судом першої інстанції, або позивач відмовився від позову, чи відповідач визнав позов до початку розгляду справи по суті, суд у рішенні або ухвалі вирішує питання про повернення позивачу 50% судового збору з державного бюджету.

Заходи процесуального примусу – це передбачені Господарським процесуальним кодексом України (ГПК) дії суду, спрямовані на спонукання

учасників процесу до належного виконання своїх обов'язків, дотримання правил поведінки в суді, припинення зловживань процесуальними правами та усунення перешкод у здійсненні правосуддя. Про їх застосування суд ухвалює відповідну ухвалу.

Види заходів процесуального примусу (ст. 132 ГПК):

1. попередження;
2. видалення із зали судового засідання;
3. тимчасове вилучення доказів для дослідження судом;
4. штраф.

Попередження і видалення із зали суду. Якщо учасники процесу або інші присутні порушують порядок під час засідання чи не виконують розпоряджень судді (головуючого), суд може застосувати попередження. У разі повторного порушення такі особи видаляються із зали судового засідання.

Тимчасове вилучення доказів. Якщо письмові, речові або електронні докази, витребувані судом, не подано без поважних причин або без повідомлення таких причин, суд має право ухвалити рішення про тимчасове вилучення цих доказів державним виконавцем для їх дослідження.

Штраф. Суд може накласти штраф у дохід державного бюджету в розмірі від одного до десяти прожиткових мінімумів для працездатних осіб у таких випадках:

1. невиконання процесуальних обов'язків, у тому числі ухилення від дій, покладених судом на учасника процесу;
2. зловживання процесуальними правами, дії чи бездіяльність, спрямовані на перешкоджання судочинству;
3. неподання або несвоєчасне повідомлення суду про неможливість подати витребувані докази без поважних причин. у разі невиконання ухвали суду про забезпечення позову або доказів, а також за

ненадання копії відзиву на позов, апеляційну чи касаційну скаргу, відповіді на відзив чи заперечення іншому учаснику справи у визначений судом строк;

4. за порушення встановлених судом заборон щодо використання портативних аудіопристроїв, здійснення фото-, кіно-, відео- чи звукозапису під час судового засідання.

У випадках повторного або систематичного невиконання процесуальних обов'язків, неодноразового зловживання процесуальними правами, неподання витребуваних судом доказів без поважних причин чи без повідомлення про них, а також тривалого невиконання ухвали про забезпечення позову або доказів, суд, враховуючи конкретні обставини справи, може накласти штраф у дохід державного бюджету в розмірі від п'яти до п'ятдесяти прожиткових мінімумів для працездатних осіб.

Водночас суд має право скасувати ухвалу про накладення штрафу, якщо особа, щодо якої його було застосовано, усунула допущене порушення або надала докази поважних причин невиконання вимог суду чи своїх процесуальних обов'язків.

ВИСНОВОК

Захист прав і законних інтересів громадян є одним із ключових завдань української держави. Відповідно до принципу поділу влади, судова влада в Україні здійснюється незалежними й неупередженими судами, створеними на підставі закону. Реалізуючи правосуддя на засадах верховенства права, суд гарантує кожному право на справедливий розгляд справи, а також забезпечує дотримання прав і свобод, закріплених у Конституції, законах України та міжнародних договорах, ратифікованих Верховною Радою України.

Господарський процесуальний кодекс України визначає компетенцію та повноваження господарських судів, а також регулює порядок здійснення судочинства у сфері господарських правовідносин. До господарського суду має право звернутися будь-яка особа, яка вважає, що її права або охоронювані законом інтереси були порушені чи оспорюються.

Прийняття Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 року стало важливим етапом реформування судової системи, що суттєво вплинуло на діяльність господарських судів. Це зумовило необхідність глибокого аналізу нових теоретичних і практичних аспектів господарського процесу.

Оновлена редакція Господарського процесуального кодексу фактично створила нову правову основу для господарського судочинства: розширено процесуальні норми, запроваджено нові форми судового розгляду, сучасні процесуальні інститути та нові види доказів, а також визначено додаткових учасників процесу. Значною інновацією стало утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності як спеціалізованої судової установи, а також реформування апеляційного та касаційного порядку розгляду справ.

Перетворення, що відбуваються в економіці та соціальній сфері України, а також інші зміни в державному житті закономірно привертають увагу науковців і практиків у галузі права до питань організації судової влади та здійснення правосуддя.

Судова влада виконує охоронну функцію, покликану гарантувати реальне забезпечення прав і свобод людини, а також дотримання законності всіма учасниками правових відносин. Для досягнення цієї мети судова влада наділена владними повноваженнями та механізмами примусу до виконання прийнятих судових рішень. Її ефективність можлива лише за умови належно організованої судової системи, здатної забезпечити кожному громадянину доступ до неупередженого та об'єктивного суду, а також справедливий розгляд справи на основі доведених фактів і норм права.

Судову систему України утворюють суди загальної юрисдикції та суд конституційної юрисдикції. Впровадження конституційного принципу спеціалізації судів дозволило створити в системі загальної юрисдикції окремі спеціалізовані суди, серед яких важливе місце займають господарські суди.

Специфіка спорів, що виникають у сфері господарської та підприємницької діяльності, їх складність, економічна значущість і потреба у швидкому, справедливому вирішенні стали підставою для існування господарських судів поряд із судами загальної юрисдикції та визначили особливості їх процесуальної діяльності.

Основним завданням господарських судів є забезпечення належного рівня судочинства шляхом формування ефективних правових механізмів, які поєднують державне регулювання з ринковими принципами саморегуляції економічних процесів. Важливим аспектом діяльності господарських судів є досягнення балансу між інтересами суб'єктів господарювання та економічними потребами суспільства в цілому. У цьому контексті господарський суд виступає гарантом дотримання законності та правопорядку у сфері господарських (економічних) відносин.

На сучасному етапі розвитку української державності перед судовою системою загалом, а також перед господарськими судами як спеціалізованою ланкою судів загальної юрисдикції, постають не менш важливі завдання, ніж на початку їх становлення. Процеси модернізації країни потребують скоординованої роботи всіх органів державної влади, і саме в цьому аспекті господарське судочинство відіграє ключову роль, використовуючи накопичений досвід і надані законом повноваження для оперативного та справедливого вирішення господарських спорів.

У рамках практичної підтримки учасників господарського процесу у даній роботі систематизовано матеріал, заснований на чинному законодавстві, із висвітленням структури судової господарської системи України, видів і меж правовідносин, підвідомчих господарським судам. Окрему увагу приділено етапам господарського процесу, специфічним категоріям справ, що мають особливості, які зумовлюють їх розгляд у спеціальному провадженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>
2. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 р. № 1798 XII. URL: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798 12](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798%2012)
3. Господарський процес в суді першої інстанції за новими правилами. Книга-інфографіка / Т. Васильченко, О. Причко. Київ : Алерта, 2018. 472 с.
4. Господарський процес України : підручник. Львів : Львівський держав-ний університет внутрішніх справ, 2021. 316 с.
5. Господарський процес : навч. посіб. / В. А. Кройтор, О. В. Синегубов, О. Г. Бортнік [та ін.] ; за заг. ред. проф. В. А. Кройтора ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 328 с.
6. Травневі правові читання: Матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів та викладачів закладів вищої освіти – Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2020. 470 с.
7. Мелех Л. В. Господарський процес України : підручник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 316 с.
8. Господарське процесуальне право (у схемах і таблицях) [Текст]: навч.посіб. / [Н. В. Никитченко та ін.] ; за ред. Н. В. Никитченко ; Держ. фіск. Служба України, Ун-т держ. фіск. служби України. Чернігів : Десна Поліграф, 2019. 439 с.
9. Курило В.І., Світличний О.П. Господарське законодавство: [навчальний посібник] / Курило В.І., Світличний О.П. К.: ІРІДІУМ, 2019. 360 с.
10. Господарський процес : підручник / О. П. Світличний. 2 вид., перероб. і доп. К. : НУБіП України, 2023. 342 с.

11. Возняковська К. А. Господарський процес : Навчально-методичний посібник до програми підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня / Возняковська К. А., Факас І. Б. Біленець Д. А., Добровольська В. В. Чернівці, 2024. 138 с.
12. Бабіков, В. В. Судові дебати у кримінальному процесі: теорія та практика: монографія. Харків: Право, 2020. 256 с.
13. Гловюк, І. В. Змагальність у кримінальному провадженні України: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Одеса: Юридична література, 2019. 384 с.
14. Кучеренко, І. М. Судове рішення в системі правосуддя України: поняття, структура, вимоги: навч. посіб. Київ: КНТ, 2021. 212 с.
15. Михайленко, О. Р. Процесуальні гарантії справедливого суду в контексті практики ЄСПЛ. // Вісник Академії правових наук України. 2022. № 1(130). С. 34–42.